

la primera del primer

Tot té un començament. I en el cas de la carrera professional d'en **Pere Aixàs Espar** (Escaldes, 1947), cofundador del COAA¹ i col·legiat número 1 (i segon andorrà llicenciat en arquitectura, després de **Xavier Pla** -1906/1996-), va ser al número 54 de l'avinguda Meritxell, tot just quan estava a tercer de carrera. Després han vingut moltes més obres, en solitari o associat, quasi un centenar i mig fins a la data, de les quals, la majoria, a casa nostra². De fet, un no pot passejar per les valls centrals del país sense trobar-se, a cada pas, un edifici en el qual no hagi intervingut. Podíem dir, imitant a la ciutat de Nova York respecte a **Rafael Guastavino** (1842-1908), que Aixàs és l'arquitecte d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany.

En tot cas, la casa de l'avinguda Meritxell va començar com un projecte d'edifici d'habitatges de l'aparellador urgellenc **Josep Oriol Feners**, molt actiu en aquella època. Corria l'any 1968 i l'Escola d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) estava tancada per ordre governamental arran de les revoltes estudiantils. Cal recordar que al final del franquisme les classes presencials a l'ETSAB es podien comptar amb els dits d'una mà. I les poques que es feien sovint s'impartien en els domicilis particulars dels mateixos professors.

La immensa majoria dels estudiants eren simpatitzats del clandestí Sindicat d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SBDEUB), que feia la punyeta tot el que podia al règim. El SBDEUB era l'amo i senyor dels campus a Catalunya i, amb les organitzacions agermanades, a la resta d'universitats d'Espanya. Un dels estudiants més compromesos, i el més brillant dels alumnes segons **Oriol Bohigas**³, era **Arturo Van der Eynde** (1945-2003), àlies Aníbal Ramos, company de facultat d'Aixàs i pare de l'advocat dels polítics catalans **Oriol Junqueres** i **Raül Romeva**, en el recent judici al procés independentista, **Andreu Van den Eynde** i **Adroer** (la mare, **Montserrat Adroer i Tasis**, també era arquitecta). I tot plegat perquè el falangista *Sindicato de Estudiantes Universitarios* (SEU), creat per controlar el món acadèmic, no s'assabentava de res, com va demostrar la primera manifestació d'estudiants a Madrid, el 1956, o l'assemblea al monestir dels Caputxins del barri de Sarrià de Barcelona d'una dècada després. La seva ineficàcia era de tal magnitud que va ser dissol pel mateix règim. **Aixàs** recorda com en aquells temps havia de tirar del carnet d'estudiant per passar els controls policials perquè no s'atrevia a ensenyar el precari document d'andorranitat que posseïa per por de ser expulsat d'Espanya. Es tractava de mitja quartilla amb la seva foto i una explicació de la seva situació (ja que no tenia dret a un passaport pel fet que el pare no feia vint anys que

¹ E. Dilmé, Tres dècades del COAA, www.enricdilme.com

² E. Dilmé, Converses amb Pere Aixàs, www.enricdilme.com

³ O. Bohigas, Dit o Fet, Barcelona, 1992, p. 276.

la primera del primer

residia al país), que va signar, davant d'ell, el mateix copríncep episcopal **Ramon Iglesias Navarri** (1889-1972).

Que es fes una reunió clandestina en un monestir no ens hauria d'estranyar. L'Església catòlica també estava canviant. Recordem que el papa **Joan XXIII** havia encetat el Concili Vaticà II (1962-65) i havia publicat l'encíclica *Pacem in Terris* (11.04.63), just abans de la crisi dels míssils de Cuba on el món va estar a prop de la guerra nuclear. Per primera vegada un pontífex parlava de drets humans, de la funció social de la propietat privada, d'immigració, del protagonisme tant de la classe treballadora com de la dona, a més de veure en la democràcia el millor sistema de govern. Tota una revolució!

En la famosa "Caputxinada" van participar-hi els arquitectes **Antoni de Moragas** (1913-1985) i **Oriol Bohigas** (1925-2012) així com l'escriptor **Salvador Espriu** (1913-1985) que, un lustre després, seran protagonistes de la reconstrucció del Santuari de Meritxell⁴ on també va participar **Aixàs**, a més de **Ricard Bofill** i l'arquitecte andorrà **Albert Pujal**.

Eren anys en que, arreu del món occidental, la joventut anhelava ampliar les llibertats socials en mig d'un creixement econòmic sense parangó. La revolta va començar el 1964, a la universitat de Berkeley, Califòrnia, amb el Moviment per la Llibertat d'Expressió (FSM) que s'oposava a les normes macartianes que limitaven les activitats polítiques en els campus, al que seguirà el rebuig a la guerra de Vietnam. En aquell centre estudiava urbanisme l'alt-urgellenc **Lluís Racionero** (1940-2020) autor, el 1990, del claustre del parc del Valira dintre de la transformació urbanística de la Seu d'Urgell que va impulsar l'alcalde socialista i arquitecte **Joan Ganayet** abans dels jocs olímpics de Barcelona 92. L'obra que volia ser una rèplica contemporània del claustre de la catedral de la Seu va aixecar polseguera pels capitells amb personatges icònics del segle XX i, molt especialment, per la reproducció dels dictadors Hitler, Mussolini i Franco. El següent esclat estudiantil mediàtic va ser el famós maig francès, el 1968. Un mes després de les revoltes **Aixàs** i uns quants amics van treure el cap per París on, com recorda, poques llambordes restaven pels carrers després que els manifestants les fessin servir com arma llancívola.

En aquell context, les ganes de projectar va portar a **Aixàs**, amb els companys **Antonio Martínez** i **Pep Urgell**, a cercar quelcom diferent per aquell solar entre mitgeres de l'avinguda Meritxell. Volien demostrar que un edifici de tot just 6 m d'amplada podria anar més enllà d'una simple façana plana amb obertures repetides. Que es podia concretar una composició contemporània que destaqués en l'anodí panorama arquitectònic que s'estava conformant a l'avinguda Meritxell. Perquè, com

⁴ E. Dilmé, Santuari de Meritxell, la gènesis, 1, 2 i 3, www.enricdilme.com

la primera del primer

diu, **Òscar Tusquets**:⁵ *el més difícil, compromès i subtil de l'art de l'arquitectura és la composició dels forats en una façana*. I així, es va generar un joc de volums que amb poc gruix donava relleu, profunditat i dinamisme a la façana. Un *trompe-l'oeil* arquitectònic en línia amb la millor tradició de la disciplina com, per posar exemples genials, el Teatre Olímpic d'**Andrea Palladio** (1508-1580), a Vicenza, o l'absis de Santa Maria presso San Satiro de **Donato d'Angelo Bramante** (1443.c-1514), a Milà. Però, en el cas andorrà, amb reminiscències del cubisme analític de **Georges Braque** (1882-1963). Així, doncs, una tarda vespre de la primavera de 1968 es van reunir a la casa familiar d'en **Urgell** (l'únic lloc on tenien espai donat que els altres dos vivien en pensions) i sobre la taula de vidre del menjador entre copes de Brandy 103 (l'únic dels conyacats espanyols, tots ells ben foscos, que era de color groc) es van posar mans a l'obra. És curiós com, la taula de vidre i el conyac hispà, ens situen ràpidament en una època i en un context, com ara seria una moble de fusta eco i un gintònic o te matxa (si exclouem l'alcohol).

L'edifici de 1968 dissenyat per P. Aixàs, A. Martínez i P. Urgell. Fotografies P. Aixàs.

Com a la resta d'arquitectes contestataris d'aquella Catalunya els tres estudiants miraven cap a Itàlia, i més concretament cap a Milà, en aquell moment punta de llança de l'avantguarda europea en arquitectura i disseny. Com dirà un dels seus protagonistes, **Gino Ponti** (1891-1979), autor amb l'enginyer **Pier Luigi Nervi** (1891-1979) de l'emblemàtica torre Pirelli⁶: *Milà és la cosa més italiana d'Itàlia, un lloc en què és possible crear passat i imaginar el futur*.

⁵ O. Tusquets, *Mas que discutible*, Barcelona, 1994, p. 43.

⁶ E. Dilmé, 60 anys del Pirellone, www.enricdilme.com

la primera del primer

Àvids de coneixements van cercar, en aquell desert cultural franquista, inspiració en les poques revistes especialitzades que passaven per les seves mans, com ara Domus, del mateix **Gio Ponti**, o Casabella, de **Guido Marangoni**, ambdues fundades el 1928. A diferència de la hipertròfia informativa actual, en aquella època no era fàcil saber què passava fora de les fronteres espanyoles. Pel règim franquista qualsevol publicació estrangera era sospitosa i estava sotmesa a una estricta censura. Les publicacions arribaven en conta gotes, però era l'única forma de conèixer l'obra d'arquitectes punters com **Aldo Rossi**, **Paolo Portoghesi**, **Carlo Aymonino**, **Mario Botta**, **Cae Aulenti**, **Gian Luigi Banfi**, **Lodovico Barbiano di Belgioso**, **Enrico Peressutti**, **Ernesto Natham Rogers** o **Ludovico (Vico) Magistretti** (1920-2006).

Aquest darrer era el que més interessava als tres amics per les variacions compositives dels seus projectes. Un recurs habitual era buidar les cantonades i encaixar-hi balcons massissos que es projectaven cap a l'exterior. Aquesta mateixa idea la farà servir **Aixàs**, el 1971, en l'edifici d'habitatges Dot Martí al carrer de les Escoles d'Escaldes-Engordany.

Cap dels tres va poder seguir les obres i el resultant no va ser del tot reeixit amb desajustos com el fet que els calaixos de persiana quedessin sortits. El mateix **Aixàs**, el 2005, va rehabilitar la façana i corregir aquells defectes inicials a banda d'accentuar, amb dos colors, la profunditat de la composició.

Fotografies de P. Aixàs de la rehabilitació del 2005.

Aquella primera d'obra d'**Aixàs** va ser l'embrió de l'estudi MAD, un col·lectiu d'arquitectes, aparelladors i tècnics que assoliran reconeixement internacional, com

la primera del primer

queda palès amb els premis FAD de 1976 (per a un edifici d'apartaments a Sarrià, Barcelona), i de 1982 (per l'adaptació d'un edifici industrial a centre d'EGB Eugeni d'Ors, també a Barcelona), així com el Premi Nacional d'Urbanisme i l'accèssit del *Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo (MOPU)* pel Pla Especial de Reforma Interior del sector de can Carreras i parc de can Quintana al barri d'Horta de Barcelona, a més de ser convidats a representar a la cultura catalana en l'exposició que va muntar la Generalitat de Catalunya a París, el 1981, sota el títol: *La Catalogne Aujourd'hui. Palais de la Unesco, 23/3-5/5.*

ESTUDI MAD

El estudio está formado por:
Pere Aixas
Joan Ardevol
Sergi Godia
Juli Laviña
Pep Urgell

Estructuras:
Josep M.ª Genesca

Colaboradores:
Ton Ardevol
Santi Armengou
Josep U. Gunturiz
Tin Moragues
Lolita Queralt
Cesc Rabat
Baltí Urgell
Lluís de la Villa
Miquel Aguas
José López
Ponxo Savall
M.ª Pilar de la Villa

Maquetas:
Ferrán Maese
Ramón Parcerisa

Per l'època en què es va constituir el nombrós despatx, el seu nom, MAD (literalment boig en anglès) devia ser sorprenent, per no dir provocatiu. Ara bé, la presentació del grup, amb una estètica de fitxa policial (i amb aquelles pintes!), quasi com les que devien penjar en la cèlebre comissaria de la via Laietana de Barcelona (per la que segur que va passar algun dels seus components) té una flaire irònica que encara devia ser més irritant pels estaments oficials.

Tot plegat, la intrahistòria d'una petita joia de l'arquitectura contemporània que val la pena vindicar. I si passeu per davant no us la perdeu. Gaudiu-la!

Escrit a Vilanova i la Geltrú el dia de Sant Jaume de 2024.